

Анарбаева Д.М., Белекбаева Э.Т.

ЖАШТАР ЖАНА ЖУМУШСУЗДУК

Анарбаева Д.М., Белекбаева Э.Т.

МОЛОДЕЖЬ И БЕЗРАБОТИЦА

D.M. Anarbaeva, E.T. Belekbaeva

YOUTH AND UNEMPLOYMENT

УДК: 331.57/328

Бул макалада жаштардын трагедиясына айланган азыркы коомдогу жумушсуздук жөнүндө баяндалат.

Негизги сөздөр: жумушсуздук, жаштар, мамлекет, келечек.

В данной статье излагается о безработице современного общества, которая стала трагедией молодежи.

Ключевые слова: безработица, молодежь, государство, будущее.

In this article tells the story of unemployment in modern society, which has become a tragedy of youth.

Key words: unemployment, young people, the state, the future.

Жумушсуздук көйгөйү Кыргызстанды кеңири кучагына алгандыгы баарыбызга маалым. Жалпы эле миграция жана жумушсуздук проблемалары азыркы мезгилде окумуштуулар арасында терең кызыгууну жаратып, актуалдуу маселеге айланууда. Ошондой эле көптөгөн илимдердин да изилдөө объектиси болуп калууда. Өлкөбүздөгү миграция жана жумушсуздук проблемасы биздин областыбызда да социалдык көрүнүш катары белгилүү. Ош областындагы тышкы жана ички миграция боюнча маалымат бере кетсек: Акыркы мезгилде көпчүлүк элибиз турмуш шартын оңолтуу, ошондой эле келечекте жакшы жашоо үчүн башка мамлекеттерде иштеп жүргөндүгү баарыбызга маалым. Бул көрүнүш да мамлекетибиздеги жумушсуздуктун айынан болуп жаткандыгын көрсөтүп турат. Ош областында да башка аймактардай эле миграциянын күч алып тургандыгы байкалат. Ушундан улам айта кетсек азыркы күндө мекендештерибиз чет өлкөлөрдө бирөөнүн колуна көз каранды болуп жүргөндүгү жан кейитет. Бул маселе боюнча мамлекет тарабынан да каралып жатат. Эгерде жарандарыбыз атайын миграция комитеттери аркылуу барышса, бардык жоопкерчилик комитетке жүктөлөт. Миграция комитети эгерде бир адам чет өлкөгө иштөө үчүн жөнөп жаткан болсо, ага ар тараптан көмөк көрсөтөт. Мисалы, Россия өлкөсүнө кетип жаткан болсо атайын документ түзүлүп жөнөтүлөт. Чет өлкөдө жумуш издөөчүлөр үчүн атайын мекеме-уюмдар, эмгек биржалары, департаменттер иштейт. Миграция комитети аркылуу барсаңыз сиз ал жакта жатакана жана тамак-аш менен камсыз болосуз, ошондой эле ал жакта сиздин укугунуз тебеленбейт. Көпчүлүк жаштарыбыз күнүмдүк жашоо үчүн келечегин да ойлобой жүрүшөт. Чет өлкөдө жүргөн мезгилде ар түрдүү кырдаалга душаар болуп, кээ бир бөбөктөр жана ошондой эле ата-энелер өз жакындарынан айрылып

жатпайбы.

Жумушсуздук – калктын эмгекке жарамдуу белгилүү бир бөлүгү өзүнө жумуш таппагандыгы менен мүнөздөлүүчү татаал социалдык-экономикалык абалы. Эл аралык эмгек уюмунун аныктамасына ылайык, иштегиси келген, иштей алган, бирок жумуш орду жок адам жумушсуз деп аталат. Рынок экономикасында жумушсуздук жумушчу күчүнө талап менен суроонун ортосундагы өз ара аракеттин жыйынтыгы болот. Илимий-техникалык прогресстин таасири, өндүрүштүн натыйжалуулугунун өсүшү, экономиканын тармактык структурасынын өзгөрүшү, өндүрүштүн кыскарышы жана башка социалдык-экономикалык процесстердин натыйжасында ага ылайык жумушчу күчүнүн саны кыскарат же анын сапатына жана структурасына жаңы талаптар коюлат. Жумушсуздук кризис учурунда кескин көбөйөт. Рынок мамилесине өтүү биздин өлкөдө жумушсуздуктун көбөйүшүнө алып келди.

Бирок жумушсуздардын ичинен басымдуу бөлүгүн жаштар түзөөрү эч кимге сыр эмес. Улуттук экономикабыздын чабалдыгы, жумушсуздук, бийликтин туу чокусунан чыккан коррупция, коомубуздун ашыкча саясатташкандыгы, регионалдык-улуттук-уруулук бөлүнүп-жарылуучулук, партиялык-уруулук башкаруу, саясий элитанын өз билемдиги сыяктуу көрүнүштөрдүн саны өсүүдө. Негизгиси мамлекеттик жаштар саясатынын жетиштүү формада болбогондугу, бүдөмүктүгү - жаштардын жашоодо өз ордун табуу аракеттерине бут тосуп, көрөңгөсү бийик жаштарды мамлекеттик башкарууга келүүсүнө тоскоолдуктарды жаратып, коомдук-саясий абалды курчутууга өбөлгө түзүүдө. Жалпыга маалым болгондой, кандай гана, кайсы гана коом болбосун – анын кыймылдаткыч, негизги күчү – жаштар болуп эсептелинет. Бирок биздин өлкөдө – бийик, сулуу ураандарды таштап, чын-чынына келгенде жаш муундун өнүгүп-өсүшүнө жана чыныгы жоопкерчиликтүү жаран болуп жетилишине мамлекет, өкмөт, өкмөттүн курамындагы профилдик мекеме тарабынан алгылыктуу иш-чаралар жасалбай, курулай маалыматты элге жарыяламай илдети адатка айланып бараткансыйт. Эгемендүүлүк алгандан бери, мамлекет тарабынан жаштар саясатын ишке ашыруу максатында, тиешелүү укук-ченемдик база түзүлүп, 2 улуттук программа ишке кирди. 2010-жылга чейин жаштар саясатын өнүктүрүү Концепциясы кабыл алынган, бирок булар да жарым-жартылай ишке ашып-ашпай соңуна чыкты. Бул этап бүткөндөн

бери, мамлекеттик жаштар саясаты айдынында, калайык-калк маанилүү бир да жылышты байкай элек. Кыргызстанда 28-жашка чейинки жаш муундун өкүлдөрү 31% түзөт. Жаштар – жумшак, ийкемдүү материал сыяктуу. Устат кандай калыптандырса, ошондой формада болот. Албетте устаттын ролу бул салыштыруу да мамлекетке тиешелүү. Бирок айтып кетчү нерсе – жаштардын ийкемдүүлүгүнөн бир гана мамлекет жана акыл-эстүү башчылар колдонбой, түрдүү экстремисттик көз караштагы диний агымдардын өкүлдөрү да пайдаланууга кызыкдар. Белгилей кетчү жагдай катары жаштарды түрдүү көз караштагы саясий күчтөр, түрдүү-түмөн бирикмелер, бейөкмөт уюмдар, диний уюмдар, айрым саясатчылар курал катары колдонуп келе жаткандыгы туура-сында айтып кетүү туура болсо керек.

Жаштардын саясий-коомдук ишмердүүлүгүнө көз жүгүртсөк, жаштардын көпчүлүгү бюджеттик жумуштардан баш тартып, жеке сектордо иштегенге аракет кылышат. Биринчиден, эмгек акысынын аздыгы менен түшүндүрүлсө, экинчиден, эмгек шарттарын жакшы түзүп бергендиги менен тартат. Андыктан, жаштар өкмөттүк эмес уюмдарда, бизнес структурасына качырышат. Дагы бир бөлүгү “жакшы жашоо издөө” менен чет өлкөгө кетүүдө. Калган бөлүгү “тааныш” издеп, анын “колун майлап”, айлыгына эмес, пара ала турган жумушка орношууга аракет кылышат. Каржы маселесине байланыштуу үй-бүлөлүк көйгөйлөр келип чыгууда. Канчалаган жаштарыбыз акча каражат маселесине такалып үй-бүлө курбай жүрүшөт, канчалаган жаштарыбыз үй-жайсыз батирден батирге көчүп жүрүшөт, канчалаган жаштарыбыз окуусунун контрагын төлөйм деп түнү менен иштеп жүрүшөт, канчалаган жаштарыбыз айла-сыздан жаман адаттарга берилүүдө. Жаштар арасында мындай маселелер курчуп, экономикалык жагдай биринчи орунда турган мезгилде жаштардын саясатка болгон кызыгы жокко эсе.

Кандай болгон күндө да жаш болсо да айрым мекендештерибиз келечекке сереп салып акылдуулук менен кадам таштоого аракет кылышууда. Үмүтүбүздү мына ушундай жаштардын демилгелене байлап, алдыда жакшы күндөрдүн, келерине ишеним артып туралы. Жасалып жаткан иш-аракеттер оң натыйжа берет деген ишенич менен жаштарды сабырдуу болууга, ынтымакка Ата Мекенибиз үчүн ак кызмат кылууга чакырмакчыбыз! Мамлекетибиз азаттыкты алгандан бери жаш муундун тагдыры толугу менен өздөрүнүн колдоруна өткөрүлүп берилген. Себеби, бирдиктүү мамлекеттик жаштар саясатын жүргүзгөн айтылуу «Комсомол» тутуму жоюлуп, анын артынан ондогон жылдар бою калыптанган жаштар инфраструктурасы кыйрап жок болгон. Ооба, андан бери жаштар маселелери менен кандайдыр бир деңгээлде иш алпарып, жөнгө салуучу мекеме түзүү аракеттери бир нече ирет жасалган жана азыр да улантылууда. Жаштарга багытталган декларативдик мүнөздөгү бир катар улуттук программалар кабыл алынып, бирок турмуш тажрыйбасы алардын 90%ын кагаз бетинде калтырды.

Кыргызстан эгемендүүлүк алган күндөн тартып эле өзүнүн эшигин кеңири ачкан - ачык мамлекетке айланды. Бул процесс тек гана Кыргызстандын бир жактуу "ачык эшик" саясатын жүргүзгөндүктөн эмес. Ал эки тараптуу, башкача айтканда, кыргыз жарандары үчүн да башка өлкөлөрдүн эшиги да ачылып, чет өлкөлөр менен болгон алакалар гана эмес, өлкө жарандары үчүн экономикалык мейкиндик да кеңейди. Ал процесс Кыргызстандагы экономикалык кырдаал, жумушсуздук өскөн сайын анын табигый жолу да арифметикалык прогрессия менен өсүү жолунда барат. Бирок - дешет байкоочулар, - өлкөдөгү жумушсуздуктун курч коюлуп жаткандыгынан улам, сыртка эмгек миграциясына кетип жаткан кыргыз жарандарынын так саны менен, алар кайсы өлкөгө, кандай багыт менен кетип бараткандыгын изилдеген, Бул проблема менен иштеген мамлекеттик органдар да азыркы күндө так картинаны айтып бере албайт. Ал эми башка мамлекеттердеги элчиликтер бул маселени эбак көз жаздымдан чыгарып, ушул кезге чейин аларда мекендештер менен иштөөнү алып баруучу адистердин жоктугу ырастай турат.

Тескерисинче, кыргыз жарандыгы бар атуулдар мыйзамсыз миграцияда жүрсө, мындай адамдар менен элчиликтер иш алып барууну мыйзамга туура келбейт деп баалашат. Канткен күндө да, кыргыз жарандары чет элде, биринчи кезекте Кыргызстандын жарандары катары эсептелет. Жаштардын жүрөгүн өйүткөн көйгөй катары жыл санап өсүп жаткан жумушсуздук маселеси болуп калууда. Миграция жана жумуштуулук боюнча мамлекеттик комитетинин маалыматы боюнча бир эки жыл ичи жаштар арасындагы жумушсуздук 57%га өсүп кеткен. Алардын ичинен 98%ын 30 жашка чейинки жаш улан-кыздар түзүп, ал эми алардын чейреги жогорку жана атайын орто билимдүүлөр. Бул жагдай объективдүү түрдө ички жана өзгөчө тышкы миграциянын күчөшүнө алып келди. Учурда ар кандай расмий эмес маалыматтык булактарга ылайык, 700 миңден ашык 20-35 жаштагы жаш жарандар эмгек мигранты болуп өлкөдөн чыгып кетишкен.

Болжол менен алардын 25%ын жогорку жана атайын орто билимдүүлөр, 75%ын орто билимдүүлөр түзөт. Ушул эмгек мигранттары жыл сайын биздин республикабыздын бир жылдык мамлекеттик бюджетине чамалаш суммадагы акча каражаттарын которуп тураары белгиленип, ушундай жол менен алар кыргыз экономикасына позитивдүү салымын кошуп жатат деп расмий трибуналардан айтып келебиз. А бирок бул жагдайдын оркойгон тескей жагы тууралуу эмнегедир үн катпайбыз. Алардын канчасы бөөдө өлүмгө дуушар болууда! Биз бүтүндөй бир муунду жоготуп алдык көрүнөт. Экономикалык жигердүү, эмгекке жарамдуу жаш муундун дээрлик бир катмары чет мамлекетте жүрүшү өз учурунда өлкөдөгү демографиялык абалга, тукумдун сапатына, мамлекеттин улуттук коопсуздугуна терс таасирин тийгизбей койбойт.

Мына жогоруда келтирилген дааналыктар заманбап жаш муундун турмуш чындыгынын айсыберг-

дин чокусундай болгон гана бөлүгү. Ал эми жаш муун өз кезегинде калктын калың катмарын түзүп, аларда коомду өнүктүрүүчү зор стратегиялык ресурс катылып жатат. Бүгүнкү күндүн талабы, мына жаштардын ушул жигердик күчүн коомдук пайдалуу нукка бура турган, терең ойлонуштурулган мамлекеттик жаштар саясатынын зарылдыгында. Демек, азыркы шарттарда заманбап улан-кыздарды мамлекеттик жаштар саясатынын объектиси эмес, субъектисине, башкача айтканда жигердүү катышуучусуна айлантуу, алардын идеялык туруктуу көз карашын калыптандыруу, элдик рухий дөөлөт, маданий мурасы аң-сезимине негизги баалуулуктар катары сиңирүү эң маанилүү жана стратегиялык мүнөздөгү тапшырма.

Адабияттар:

1. Айтуганова Дж. Кыргызстандагы улуттук экономикалык маданият проблемасы. Международная конференция, 2011-ж.
2. Айтуганова Дж. О некоторых аспектах качества формирования рабочей силы в Кыргызстане. В книге: Интеграция и экономическое развитие в переходных экономиках. Межд. Научно-практический конгресс, посв. Акад. Т. Койчуеву. - Бишкек. 2008
3. Кудрявцев Л. «Современное общество и нравственность». - М. Наука, 2000.
4. Колодко Гж.В. Этика в бизнесе, экономике и политике. «Вопросы экономики», 2007, №11.
5. Койчуев Т. Есть ли у Кыргызстана будущее? - Б., 2010.

Рецензент: к.э.н., доцент Абдиев М.Ж.